

Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (pierwsza izba)

z dnia 20 kwietnia 2023 r.*

Odesłanie prejudycjalne – Konkurencja – Wertykalne ograniczenia konkurencji – Artykuł 101 ust. 1 i 2 TFUE – Zasada skuteczności – Rozporządzenie (WE) nr 1/2003 – Artykuł 2 – Dyrektywa 2014/104/UE – Artykuł 9 ust. 1 – Moc wiążąca ostatecznych decyzji krajowych organów ochrony konkurencji stwierdzających naruszenie przepisów prawa konkurencji – Zastosowanie czasowe i przedmiotowe – Powództwa o odszkodowanie i o stwierdzenie nieważności z tytułu naruszeń przepisów prawa konkurencji Unii

W sprawie C-25/21

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Juzgado de lo Mercantil n° 2 de Madrid (sąd gospodarczy nr 2 w Madrycie, Hiszpania) postanowieniem z dnia 30 listopada 2020 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 15 stycznia 2021 r., w postępowaniu:

ZA,

AZ,

BX,

CV,

DU,

ET

przeciwko

Repsol Comercial de Productos Petrolíferos SA,

TRYBUNAŁ (pierwsza izba),

w składzie: A. Arabadjiev (sprawozdawca), prezes izby, P.G. Xuereb, A. Kumin, N. Wahl i I. Ziemele, sędziowie,

rzecznik generalny: G. Pitruzzella,

sekretarz: M. Ferreira, główna administratorka,

* Język postępowania: hiszpański.

uwzględniając pisemny etap postępowania i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 19 maja 2022 r.,

rozważywszy uwagi, które przedstawili:

- w imieniu ZA, AZ, BX, CV, DU oraz ET – A. Hernández Pardo, I. Sobrepera Millet i L. Ruiz Ezquerro, abogados,
- w imieniu Repsol Comercial de Productos Petrolíferos SA – M.P. Arévalo Nieto, Á. Requeijo Pascua i M. Villarrubia García, abogados,
- w imieniu rządu hiszpańskiego – L. Aguilera Ruiz, w charakterze pełnomocnika,
- w imieniu Komisji Europejskiej – F. Jimeno Fernández i C. Urraca Caviedes, w charakterze pełnomocników,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 8 września 2022 r.,

wyduje następujący

Wyrok

- 1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 101 ust. 2 TFUE i art. 2 rozporządzenia Rady (WE) nr 1/2003 z dnia 16 grudnia 2002 r. w sprawie wprowadzenia w życie reguł konkurencji ustanowionych w art. [101 i 102 TFUE] (Dz.U. 2003, L 1, s. 1).
- 2 Wniosek ten został złożony w ramach sporu pomiędzy ZA, AZ, BX, CV, DU i ET (zwanymi dalej łącznie „spadkobiercami KN”) a Repsol Comercial de Productos Petrolíferos SA (zwanym dalej „spółką Repsol”) w przedmiocie wniesionych przez spadkobierców KN powództw o stwierdzenie nieważności umów zawartych przez nich ze spółką Repsol, a także o odszkodowanie za szkody, jakie mieli oni ponieść w wyniku tych umów.

Ramy prawne

Prawo Unii

Rozporządzenie nr 1/2003

- 3 Artykuł 2 rozporządzenia nr 1/2003, zatytułowany „Ciężar dowodu”, stanowi:

„W każdym krajowym lub wspólnotowym postępowaniu w sprawie stosowania art. [101 i 102 TFUE] ciężar udowodnienia naruszenia art. [101] ust. 1 lub art. [102 TFUE] spoczywa na stronie lub organie zarzucającym naruszenie. Przedsiębiorstwo lub związek przedsiębiorstw ubiegający się o wyłączenie na mocy art. [101] ust. 3 [TFUE] ma obowiązek udowodnienia, że przesłanki określone w tym przepisie są spełnione”.

Dyrektywa 2014/104/UE

- 4 Motyw 34 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/104/UE z dnia 26 listopada 2014 r. w sprawie niektórych przepisów regulujących dochodzenie roszczeń odszkodowawczych z tytułu naruszenia prawa konkurencji państw członkowskich i Unii Europejskiej, objęte przepisami prawa krajowego (Dz.U. 2014, L 349, s. 1) przewiduje:

„Zapewnienie skuteczności i spójności stosowania art. 101 i 102 TFUE przez Komisję [Europejską] i krajowe organy ochrony konkurencji wymaga wspólnego w całej Unii [Europejskiej] podejścia do wpływu ostatecznych decyzji krajowych organów ochrony konkurencji stwierdzających naruszenie na późniejsze powództwa o odszkodowanie. Takie decyzje są wydawane dopiero wtedy, gdy Komisja zostanie poinformowana o planowanej decyzji lub – w przypadku jej braku – o dowolnym innym dokumencie przedstawiającym proponowany kierunek działań, zgodnie z art. 11 ust. 4 rozporządzenia (WE) nr 1/2003, i jeśli Komisja nie pozbawiła krajowego organu ochrony konkurencji jego kompetencji, wszczynając postępowanie zgodnie z art. 11 ust. 6 tego rozporządzenia. Komisja powinna zapewnić spójne stosowanie unijnego prawa konkurencji, przedstawiając dwustronnie oraz w ramach europejskiej sieci konkurencji wskazówki dla krajowych organów ochrony konkurencji. Aby zwiększyć pewność prawa, uniknąć niekonsekwencji w stosowaniu art. 101 i 102 TFUE, zwiększyć efektywność i skuteczność proceduralną postępowań o odszkodowanie oraz wspierać funkcjonowanie rynku wewnętrznego na rzecz przedsiębiorstw i konsumentów, stwierdzenie naruszenia art. 101 lub 102 TFUE w ostatecznym rozstrzygnięciu krajowego organu ochrony konkurencji lub sądu odwoławczego nie powinno podlegać zaskarżeniu w późniejszych postępowaniach o odszkodowanie. A zatem takie stwierdzenie powinno być uznawane za dowiedzione w sposób niezbity na potrzeby powództw o odszkodowanie mających związek z tym naruszeniem, wytaczanych w państwie członkowskim tego krajowego organu ochrony konkurencji lub sądu odwoławczego. Skutek takiego stwierdzenia powinien jednak obejmować wyłącznie charakter naruszenia oraz jego zakres przedmiotowy, osobowy, czasowy i terytorialny, tak jak to ustalił organ ochrony konkurencji lub sąd odwoławczy w ramach wykonywania swojej jurysdykcji. Jeżeli w rozstrzygnięciu stwierdzono, że naruszone zostały przepisy krajowego prawa konkurencji, w sprawach, w których unijne i krajowe prawo konkurencji są stosowane w tej samej sprawie i równolegle, naruszenie to powinno również zostać uznane za dowiedzione w sposób niezbity”.

- 5 Artykuł 1 tej dyrektywy, zatytułowany „Przedmiot i zakres”, stanowi:

„1. Niniejsza dyrektywa ustanawia określone przepisy niezbędne do zapewnienia, by każdy, kto poniósł szkodę wynikającą z naruszenia prawa konkurencji przez przedsiębiorstwo lub związek przedsiębiorstw, mógł skutecznie korzystać z prawa dochodzenia od tego przedsiębiorstwa lub związku pełnego odszkodowania z tytułu tej szkody. Ustanawia ona przepisy sprzyjające niezakłóconej konkurencji na rynku wewnętrznym oraz usuwające przeszkody w jego właściwym działaniu, zapewniając równoważną ochronę w całej Unii każdemu, kto poniósł taką szkodę.

2. Niniejsza dyrektywa ustanawia przepisy służące skoordynowaniu egzekwowania reguł konkurencji przez organy ochrony konkurencji oraz egzekwowania tych reguł podczas dochodzenia roszczeń odszkodowawczych przed sądami krajowymi”.

- 6 Artykuł 9 rzeczonyj dyrektywy, zatytułowany „Skutek rozstrzygnięć krajowych”, przewiduje:

„1. Państwa członkowskie zapewniają, by naruszenie prawa konkurencji stwierdzone w ostatecznym rozstrzygnięciu krajowego organu ochrony konkurencji lub sądu odwoławczego

było uznawane za dowiedzione w sposób niezbity do celów powództwa o odszkodowanie wytaczanego przed ich sąd krajowy na mocy art. 101 lub 102 TFUE lub na mocy krajowego prawa konkurencji.

2. Państwa członkowskie zapewniają, by ostateczne rozstrzygnięcie, o którym mowa w ust. 1, wydane w innym państwie członkowskim mogło – zgodnie z prawem krajowym – być przedstawiane przed ich sądami krajowymi co najmniej jako domniemanie faktyczne [dowód prima facie], że nastąpiło naruszenie prawa konkurencji, oraz w odpowiednim przypadku mogło być oceniane wraz z innymi dowodami powoływanymi przez strony.

3. Niniejszy artykuł pozostaje bez uszczerbku dla praw i obowiązków [sądów krajowych] wynikających z art. 267 TFUE”.

7 Artykuł 21 tej dyrektywy, zatytułowany „Transpozycja”, stanowi w ust. 1, co następuje:

„Najpóźniej do dnia 27 grudnia 2016 r. państwa członkowskie wprowadzają w życie przepisy ustawowe, wykonawcze i administracyjne niezbędne do wykonania niniejszej dyrektywy. Niezwłocznie przekazują Komisji tekst tych przepisów.

Środki przyjęte przez państwa członkowskie zawierają odniesienie do niniejszej dyrektywy lub odniesienie takie towarzyszy ich urzędowej publikacji. Metody dokonywania takiego odniesienia określone są przez państwa członkowskie”.

8 Artykuł 22 owej dyrektywy, zatytułowany „Zastosowanie czasowe”, stanowi:

„1. Państwa członkowskie zapewniają, aby środki krajowe przyjęte na mocy art. 21 w celu zapewnienia zgodności z istotnymi [materialnymi] przepisami niniejszej dyrektywy nie były stosowane z mocą wsteczną.

2. Państwa członkowskie zapewniają, aby wszelkie środki krajowe przyjęte na mocy art. 21, inne niż te, o których mowa w ust. 1, nie miały zastosowania w sprawach o odszkodowanie, rozpoznawanych przez sądy krajowe przed dniem 26 grudnia 2014 r.”.

Prawo hiszpańskie

9 Artykuł 75 ust. 1 Ley 15/2007 de Defensa de la Competencia (ustawy 15/2007 o ochronie konkurencji) z dnia 3 lipca 2007 r. (BOE nr 159 z dnia 4 lipca 2007 r., s. 28848), zmienionej przez Real Decreto-ley 9/2017, por el que se transponen directivas de la Unión Europea en los ámbitos financiero, mercantil y sanitario, y sobre el desplazamiento de trabajadores (dekret królewski z mocą ustawy 9/2017 w sprawie transpozycji dyrektyw Unii Europejskiej w dziedzinie finansów, handlu i zdrowia oraz z zakresu delegowania pracowników) z dnia 26 maja 2017 r. (BOE nr 126 z dnia 27 maja 2017 r., s. 42820), przewiduje:

„Naruszenie prawa konkurencji stwierdzone w ostatecznym rozstrzygnięciu hiszpańskiego organu ochrony konkurencji lub hiszpańskiego sądu uznaje się za dowiedzione w sposób niezbity do celów powództwa o odszkodowanie wytoczonego przed sąd hiszpański”.

Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

- 10 Spadkobiercy KN są właścicielami stacji paliw wybudowanej przez KN. W latach 1987–2009 KN lub spadkobiercy KN z jednej strony oraz spółka Repsol z drugiej strony zawarli szereg umów o dostawę paliw na zasadzie wyłączności.
- 11 Z postanowienia odsyłającego wynika, że dwie pierwsze umowy zawarte w dniach 1 lipca 1987 r. i 1 lutego 1996 r. były „umowami odsprzedaży”, ponieważ własność dostarczanego przez spółkę Repsol paliwa była przenoszona na KN lub spadkobierców KN w momencie jego przelania do zbiornika wspomnianej stacji paliw. Owe umowy przewidywały, że wynagrodzeniem podmiotu prowadzącego stację paliw jest prowizja, którą ten ostatni może dodać do detalicznej ceny sprzedaży paliw rekomendowanej przez spółkę Repsol.
- 12 W dniu 27 kwietnia 1999 r. Asociación de Propietarios de Estaciones de Servicio y Unidades de Suministro de Andalucía (stowarzyszenie właścicieli stacji paliw i jednostek zaopatrzenia w Andaluzji, Hiszpania) złożyło do właściwych organów skargę przeciwko kilku spółkom rafineryjnym, w tym przeciwko spółce Repsol, z tytułu naruszenia krajowego i wspólnotowego prawa konkurencji.
- 13 Decyzją z dnia 11 lipca 2001 r. (zwaną dalej „decyzją z 2001 r.”) Tribunal de Defensa de la Competencia (sąd ochrony konkurencji, Hiszpania) stwierdził, że ustalając w ramach stosunków umownych z niektórymi hiszpańskimi stacjami paliw detaliczne ceny sprzedaży paliw, spółka Repsol naruszyła przepisy prawa konkurencji. Sąd ten nakazał spółce Repsol zaprzestanie owego naruszenia.
- 14 Decyzja ta, której ważność spółka Repsol zakwestionowała, została utrzymana w mocy wyrokiem Audiencia Nacional (sądu centralnego, Hiszpania) z dnia 11 lipca 2007 r. Spółka Repsol wniosła skargę kasacyjną od tego wyroku do Tribunal Supremo (sądu najwyższego, Hiszpania), który wyrokiem z dnia 17 listopada 2010 r. oddalił tę skargę. W konsekwencji decyzja z 2001 r. stała się ostateczna.
- 15 W dniach 22 lutego 2001 r., 22 lutego 2006 r. i 17 lipca 2009 r. spadkobiercy KN zawarli ze spółką Repsol kolejne trzy umowy. Umowy te, które były również umowami odsprzedaży, przewidywały obowiązek wyłącznego zaopatrywania się w tej spółce.
- 16 W następstwie dochodzenia przeprowadzonego przez Comisión Nacional de la Competencia (krajową komisję ds. konkurencji, Hiszpania) ów organ wydał w dniu 30 lipca 2009 r. decyzję (zwaną dalej „decyzją z 2009 r.”), w której ukarał niektóre spółki rafineryjne, w tym spółkę Repsol, za pośrednie ustalanie detalicznej ceny sprzedaży paliw stosowanej przez odnośne stacje paliw. Wspomniany organ stwierdził, że spółka Repsol naruszyła art. 81 ust. 1 WE (obecnie art. 101 ust. 1 TFUE) i art. 1 Ley 16/1989 de Defensa de la Competencia (ustawy 16/1989 o ochronie konkurencji) z dnia 17 lipca 1989 r. (BOE nr 170 z dnia 18 lipca 1989 r., s. 22747).
- 17 Decyzja z 2009 r., która była przedmiotem skargi o stwierdzenie nieważności, została utrzymana w mocy wyrokami Tribunal Supremo (sądu najwyższego) z dni 22 maja i 2 czerwca 2015 r. i stała się ostateczna.
- 18 W ramach procedury monitorowania krajowa komisja ds. konkurencji wydała trzy decyzje, w których stwierdziła, że spółka Repsol naruszała przepisy prawa konkurencji jeszcze do 2019 r.

- 19 W tych okolicznościach w następstwie decyzji z 2001 r. i z 2009 r. spadkobiercy KN wnieśli na podstawie art. 101 ust. 2 TFUE do Juzgado de lo Mercantil n° 2 de Madrid (sądu gospodarczego nr 2 w Madrycie, Hiszpania), będącego sądem odsyłającym, po pierwsze, powództwo o stwierdzenie nieważności umów zawartych ze spółką Repsol ze względu na to, że owa spółka, naruszając art. 101 ust. 1 TFUE, ustalała detaliczną cenę sprzedaży wspomnianych paliw, a po drugie, powództwo o odszkodowanie za szkodę, jaką mieli ponieść w wyniku tych umów. W celu wykazania istnienia odnośnego naruszenia spadkobiercy KN opierają się w ramach tych powództw na decyzjach z 2001 r. i z 2009 r.
- 20 Sąd odsyłający przypomina, po pierwsze, że zgodnie z art. 2 rozporządzenia nr 1/2003 ciężar udowodnienia naruszenia art. 101 TFUE spoczywa na stronie, która to naruszenie zarzuca.
- 21 Po drugie, zauważa on, że co do zasady zgodnie z art. 9 ust. 1 dyrektywy 2014/104 w ramach powództwa o odszkodowanie wniesionego w następstwie decyzji krajowego organu ochrony konkurencji, która stała się ostateczna, zainteresowana strona powodowa może wywiązać się ze spoczywającego na niej ciężaru dowodu w zakresie istnienia naruszenia, wykazując, że owa decyzja dotyczy właśnie rozpatrywanego stosunku umownego.
- 22 Natomiast zgodnie z orzecznictwem krajowym w ramach powództwa o stwierdzenie nieważności na podstawie art. 101 ust. 2 TFUE, takiego jak powództwo wniesione przez spadkobierców KN, ostatecznej decyzji krajowego organu ochrony konkurencji nie przypisuje się żadnej mocy wiążącej, jeżeli nie zostanie wykazane, że naruszenie stwierdzone w tej decyzji i zarzucane naruszenie będące przedmiotem tego powództwa są takie same oraz że to strona powodowa – a nie inna osoba – była ofiarą tego naruszenia.
- 23 Konieczne jest zatem przeprowadzenie indywidualnej analizy stosunku umownego będącego przedmiotem sporu i wykazanie, że to właśnie powód prowadzący stację paliw – a nie inna osoba – był ofiarą praktyki ustalania cen.
- 24 Sąd odsyłający wyjaśnia, że zgodnie z orzecznictwem krajowym w przypadku, gdy w szczególności naruszenie stwierdzone w ostatecznej decyzji krajowego organu ochrony konkurencji i naruszenie będące przedmiotem powództwa o stwierdzenie nieważności na podstawie art. 101 ust. 2 TFUE nie są zbieżne, taka decyzja nie stanowi nawet poszlaki wskazującej na istnienie naruszenia reguł konkurencji.
- 25 W konsekwencji w niniejszej sprawie w celu uzyskania orzeczenia stwierdzającego nieważność umów rozpatrywanych w postępowaniu głównym spadkobiercy KN powinni ponownie przedstawić temu sądowi dowody zaprezentowane w ramach akt postępowania administracyjnego badanych przez krajowe organy ochrony konkurencji.
- 26 W tym kontekście sąd odsyłający uważa, że odmowa przypisania jakiejkolwiek mocy wiążącej ostatecznym decyzjom krajowego organu ochrony konkurencji skutkowałaby utrzymaniem w mocy umów, które naruszają art. 101 TFUE.
- 27 Zdaniem tego sądu, gdyby spadkobiercy KN zdołali wykazać, że umowy te odpowiadają pod względem czasowym i terytorialnym praktykom, za które krajowe organy ochrony konkurencji wymierzyły kary w wydanych przez nie ostatecznych decyzjach, a także rodzajowi umów badanych przez owe organy, należałoby uznać, że sprostali oni ciężarowi dowodu spoczywającemu na nich na mocy art. 2 rozporządzenia nr 1/2003, a tym samym że udało im się dowieść istnienia naruszenia art. 101 TFUE będącego przedmiotem ich powództw.

28 W tych okolicznościach Juzgado de lo Mercantil n° 2 de Madrid (sąd gospodarczy nr 2 w Madrycie) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

- „1) Jeżeli powód udowodni, że jego stosunek umowny ze spółką Repsol dotyczący dostaw na zasadzie wyłączności i dystrybucji (w ramach systemu prowizji lub sprzedaży bezzwrotnej po cenie referencyjnej – odsprzedaży z upustem) jest objęty terytorialnym i czasowym zakresem analizowanym przez krajowy organ ochrony konkurencji, czy należy uznać, że decyzja Tribunal de Defensa de la Competencia (sądu ochrony konkurencji) z dnia 11 lipca 2001 r. (sprawa 490/00 REPSOL) lub decyzja [krajowej komisji ds. konkurencji] z dnia 30 lipca 2009 r. (sprawa 652/07 REPSOL/CEPSA/BP) miała wpływ na ten stosunek umowny, w związku z czym na mocy wspomnianych decyzji uznaje się, że określone w art. 2 rozporządzenia nr 1/2003 wymogi dotyczące ciężaru dowodu naruszenia zostały spełnione?
- 2) W przypadku udzielenia odpowiedzi twierdzącej na pytanie [pierwsze] i wykazania w konkretnym przypadku, że decyzja Tribunal de Defensa de la Competencia (sądu ochrony konkurencji) z dnia 11 lipca 2001 r. (sprawa 490/00 REPSOL) lub decyzja [krajowej komisji ds. konkurencji] z dnia 30 lipca 2009 r. (sprawa 652/07 REPSOL/CEPSA/BP) mają wpływ na stosunek umowny, czy konieczną konsekwencją tego powinno być stwierdzenie nieważności umowy z mocy prawa zgodnie z art. 101 ust. 2 TFUE?”.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

W przedmiocie pytania pierwszego

Uwagi wstępne

- 29 Sąd odsyłający odnosi się do dyrektywy 2014/104, a w szczególności do jej art. 9 ust. 1. Tymczasem przepis ten mógłby mieć znaczenie dla rozstrzygnięcia sporu w postępowaniu głównym tylko wtedy, gdyby ów spór był objęty jego przedmiotowym i czasowym zakresem stosowania.
- 30 W tym względzie, co się tyczy przedmiotowego zakresu stosowania art. 9 dyrektywy 2014/104, należy zauważyć, że – jak wynika z tytułu tej dyrektywy i jej art. 1, zatytułowanego „Przedmiot i zakres” – wspomniana dyrektywa ustanawia pewne przepisy regulujące powództwa o odszkodowanie wnoszone na szczeblu krajowym z tytułu naruszeń przepisów prawa konkurencji państw członkowskich i Unii.
- 31 Wynika z tego, że przedmiotowy zakres stosowania dyrektywy 2014/104, w tym jej art. 9, jest ograniczony wyłącznie do powództw o odszkodowanie wnoszonych z tytułu naruszeń reguł konkurencji, wobec czego nie obejmuje on innych rodzajów powództw mających za przedmiot naruszenia przepisów prawa konkurencji, takich jak na przykład powództwa o stwierdzenie nieważności wnoszone na podstawie art. 101 ust. 2 TFUE.
- 32 W związku z tym powództwo o stwierdzenie nieważności wniesione przez spadkobierców KN na podstawie art. 101 ust. 2 TFUE nie jest objęte przedmiotowym zakresem stosowania dyrektywy 2014/104.

- 33 Co się tyczy czasowego zakresu stosowania art. 9 ust. 1 tej dyrektywy do powództwa o odszkodowanie wniesionego przez spadkobierców KN, należy przypomnieć, że w celu określenia czasowego zastosowania przepisów rzeczzonej dyrektywy w pierwszej kolejności należy ustalić, czy dany przepis stanowi przepis materialny, czy też nie (wyrok z dnia 22 czerwca 2022 r., Volvo i DAF Trucks, C-267/20, EU:C:2022:494, pkt 38).
- 34 W przypadku gdyby art. 9 ust. 1 dyrektywy 2014/104 został uznany za „przepis materialny” i zważywszy, że w niniejszej sprawie bezsporne jest, iż ową dyrektywę transponowano do hiszpańskiego porządku prawnego pięć miesięcy po upływie przewidzianego w jej art. 21 terminu transpozycji, jako że dekret królewski z mocą ustawy 9/2017 transponujący tę dyrektywę wszedł w życie w dniu 27 maja 2017 r., w drugiej kolejności należałoby zbadać, czy sytuacja rozpatrywana w postępowaniu głównym – w zakresie, w jakim nie może być określona jako nowa – zaistniała przed upływem terminu transpozycji tej dyrektywy, mianowicie przed dniem 27 grudnia 2016 r., czy też wywoływała ona nadal skutki po upływie tego terminu (zob. podobnie wyrok z dnia 22 czerwca 2022 r., Volvo i DAF Trucks, C-267/20, EU:C:2022:494, pkt 42, 48).
- 35 Jeżeli natomiast przepis ten zostanie uznany za „przepis proceduralny”, to uważa się, że ma on zastosowanie do danego stanu prawnego z chwilą jego wejścia w życie (zob. podobnie wyrok z dnia 3 czerwca 2021 r., Jumbocarry Trading, C-39/20, EU:C:2021:435, pkt 28).
- 36 W pierwszej kolejności, co się tyczy kwestii, czy art. 9 ust. 1 dyrektywy 2014/104 jest przepisem materialnym, czy też nie, należy przypomnieć, że stosownie do jego brzmienia państwa członkowskie zapewniają, by naruszenie prawa konkurencji stwierdzone w ostatecznym rozstrzygnięciu krajowego organu ochrony konkurencji lub sądu odwoławczego było uznawane za dowiedzione w sposób niezbity do celów powództwa o odszkodowanie wytaczanego przed ich sąd krajowy na mocy art. 101 lub 102 TFUE lub na mocy krajowego prawa konkurencji.
- 37 Z brzmienia tego przepisu wynika, że w istocie nadaje on ostatecznym decyzjom krajowego organu ochrony konkurencji lub, stosownie do okoliczności, orzeczeniom sądu odwoławczego stwierdzającym naruszenie prawa konkurencji moc wiążącą do celów powództw o odszkodowanie wnoszonych do sądu tego samego państwa członkowskiego co państwo, w którym ów organ wykonuje swoje kompetencje.
- 38 W szczególności art. 9 ust. 1 dyrektywy 2014/104 ustanawia niewzruszalne domniemanie istnienia naruszenia prawa konkurencji.
- 39 Tymczasem ponieważ – jak wynika z orzecznictwa Trybunału – istnienie naruszenia prawa konkurencji, istnienie szkody wynikającej z tego naruszenia, związek przyczynowy między tą szkodą a rzeczoną naruszeniem, a także tożsamość sprawcy owego naruszenia należą do niezbędnych elementów, o których poszkodowany musi wiedzieć, aby wnieść powództwo o odszkodowanie (zob. podobnie wyrok z dnia 22 czerwca 2022 r., Volvo i DAF Trucks, C-267/20, EU:C:2022:494, pkt 60), należy uznać, że art. 9 ust. 1 dyrektywy 2014/104 dotyczy istnienia jednego z elementów konstytutywnych odpowiedzialności cywilnej za naruszenia przepisów prawa konkurencji, w związku z czym – jak wskazał w istocie rzecznik generalny w pkt 64 opinii – należy go zakwalifikować jako przepis materialny.
- 40 Należy zatem uznać, że art. 9 ust. 1 dyrektywy 2014/104 ma charakter materialny w rozumieniu art. 22 ust. 1 tej dyrektywy.

- 41 Jak wynika z pkt 34 niniejszego wyroku, w celu określenia czasowego zastosowania art. 9 ust. 1 dyrektywy 2014/104 w drugiej kolejności należy zbadać, czy sytuacja rozpatrywana w postępowaniu głównym zaistniała przed upływem terminu transpozycji tej dyrektywy, czy też nadal wywołuje ona skutki po upływie tego terminu.
- 42 W tym celu należy wziąć pod uwagę charakter i mechanizm działania art. 9 ust. 1 dyrektywy 2014/104 (zob. podobnie wyrok z dnia 22 czerwca 2022 r., Volvo i DAF Trucks, C-267/20, EU:C:2022:494, pkt 49, 100).
- 43 Jak wynika z pkt 38 niniejszego wyroku, przepis ten ustanawia domniemanie, zgodnie z którym naruszenie prawa konkurencji stwierdzone w ostatecznej decyzji krajowego organu ochrony konkurencji lub w orzeczeniu sądu odwoławczego należy uznać za wykazane w sposób niewzruszalny do celów powództwa o odszkodowanie z tytułu naruszenia prawa konkurencji, wniesionego w następstwie takich rozstrzygnięć do sądu tego samego państwa członkowskiego co państwo, w którym ów organ i ten sąd odwoławczy wykonują swoje kompetencje.
- 44 Ponieważ okolicznością wskazaną przez prawodawcę Unii jako pozwalającą przyjąć, że dane naruszenie jest uznawane za udowodnione w sposób niewzruszalny dla celów danego powództwa o odszkodowanie, jest dzień, w którym odnośna decyzja stała się ostateczna, należy zbadać, czy owa data poprzedza datę upływu terminu transpozycji dyrektywy 2014/104, pamiętając, że dyrektywa ta nie została transponowana do prawa hiszpańskiego w tym terminie.
- 45 W niniejszym przypadku z akt sprawy, którymi dysponuje Trybunał, wynika, po pierwsze, że decyzja z 2001 r. stała się ostateczna w następstwie wyroku Tribunal Supremo (sądu najwyższego) z dnia 17 listopada 2010 r. Po drugie, decyzja z 2009 r. stała się ostateczna w następstwie wyroków Tribunal Supremo (sądu najwyższego) z dnia 22 maja i 2 czerwca 2015 r. Tak więc owe decyzje stały się ostateczne przed dniem upływu terminu transpozycji dyrektywy 2014/104. Wynika z tego, że sytuacje rozpatrywane w postępowaniu głównym należy uznać za sytuacje zaistniałe.
- 46 W konsekwencji w świetle art. 22 ust. 1 dyrektywy 2014/104 należy uznać, że art. 9 ust. 1 tej dyrektywy nie może mieć zastosowania *ratione temporis* do powództw o odszkodowanie wniesionych w następstwie decyzji krajowych organów ochrony konkurencji, które stały się ostateczne przed dniem upływu terminu transpozycji rzeczony dyrektywy.
- 47 W tych okolicznościach w niniejszej sprawie należy zbadać uregulowania krajowe, zgodnie z ich wykładnią dokonaną przez właściwe sądy krajowe, w szczególności w świetle art. 101 TFUE, wdrożonego przez art. 2 rozporządzenia nr 1/2003.

Co do istoty

- 48 Poprzez pytanie pierwsze sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy art. 101 TFUE, wdrożony przez art. 2 rozporządzenia nr 1/2003 i rozpatrywany w związku z zasadą skuteczności, należy interpretować w ten sposób, że naruszenie prawa konkurencji stwierdzone w decyzji krajowego organu ochrony konkurencji, która była przedmiotem skargi o stwierdzenie nieważności wniesionej do właściwych sądów krajowych, lecz stała się ostateczna po utrzymaniu jej w mocy przez te sądy, należy uznać – zarówno w ramach powództwa o stwierdzenie nieważności na podstawie art. 101 ust. 2 TFUE, jak i powództwa o odszkodowanie z tytułu naruszenia art. 101 TFUE – za udowodnione przez stronę powodową do momentu przedstawienia dowodu przeciwnego, wskutek czego określony w owym art. 2 ciężar dowodu zostaje przeniesiony na

stronę pozwaną, o ile zakres czasowy i terytorialny zarzucanego naruszenia będącego przedmiotem tych powództw jest zbieżny z zakresem czasowym i terytorialnym naruszenia, które stwierdzono w tej decyzji.

- 49 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem prawo Unii w takim samym stopniu, w jakim tworzy obowiązki po stronie jednostek, służy także powstaniu praw wchodzących w zakres ich dóbr prawnych. Prawa te rodzą się nie tylko przy okazji wyraźnego przyznania przez traktaty, lecz także z powodu obowiązków, jakie traktaty nakładają w ściśle określony sposób zarówno na jednostki, jak i na państwa członkowskie oraz instytucje Unii (wyrok z dnia 11 listopada 2021 r., *Stichting Cartel Compensation i Equilib Netherlands*, C-819/19, EU:C:2021:904, pkt 47 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 50 Należy przypomnieć, że art. 101 ust. 1 i art. 102 TFUE wywołują bezpośrednie skutki w stosunkach między jednostkami i przyznają im prawa, które sądy krajowe są zobowiązane chronić (wyrok z dnia 14 marca 2019 r., *Skanska Industrial Solutions i in.*, C-724/17, EU:C:2019:204, pkt 24).
- 51 Pełna skuteczność tych postanowień i w szczególności skuteczność (*effet utile*) zakazów w nich ustanowionych zostałaby podważona, gdyby każda osoba nie mogła żądać naprawienia szkody, która została jej wyrządzona przez umowę lub zachowanie mogące ograniczyć lub zakłócić konkurencję (zob. podobnie wyroki: z dnia 14 marca 2019 r., *Skanska Industrial Solutions i in.*, C-724/17, EU:C:2019:204, pkt 25; z dnia 28 marca 2019 r., *Cogeco Communications*, C-637/17, EU:C:2019:263, pkt 39).
- 52 Powództwa o odszkodowanie z tytułu naruszenia reguł konkurencji Unii wnoszone do sądów krajowych zapewniają bowiem pełną skuteczność art. 101 TFUE, a w szczególności skuteczność (*effet utile*) zakazu ustanowionego w ust. 1 tego artykułu, i wzmacniają w ten sposób operacyjny charakter reguł konkurencji Unii, ponieważ mogą zniechęcać do porozumień lub praktyk – często ukrywanych – mogących ograniczyć lub zakłócić konkurencję (zob. podobnie wyrok z dnia 11 listopada 2021 r., *Stichting Cartel Compensation i Equilib Netherlands*, C-819/19, EU:C:2021:904, pkt 50 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 53 Jak zauważył w istocie rzecznik generalny w pkt 82 opinii, to samo dotyczy powództw o stwierdzenie nieważności wnoszonych na podstawie art. 101 ust. 2 TFUE.
- 54 W związku z tym każda osoba jest uprawniona do powoływania się przed sądem na naruszenie art. 101 ust. 1 TFUE i tym samym do powoływania się na przewidzianą w art. 101 ust. 2 TFUE nieważność porozumienia lub decyzji zakazanych przez ten artykuł, a także do żądania naprawienia wyrządzonej szkody, jeśli między tą szkodą a porozumieniem lub decyzją istnieje związek przyczynowy (zob. podobnie wyrok z dnia 11 listopada 2021 r., *Stichting Cartel Compensation i Equilib Netherlands*, C-819/19, EU:C:2021:904, pkt 49 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 55 Jak wynika z utrwalonego orzecznictwa, sądy krajowe, które w ramach swojej właściwości muszą stosować przepisy prawa Unii, zobowiązane są do zagwarantowania nie tylko pełnej skuteczności tych norm, lecz także do ochrony praw, które przyznają one jednostkom. To tym sądom powierzono zadanie zapewnienia ochrony prawnej jednostek wynikającej z bezpośredniej skuteczności przepisów prawa Unii (wyrok z dnia 11 listopada 2021 r., *Stichting Cartel Compensation i Equilib Netherlands*, C-819/19, EU:C:2021:904, pkt 52 i przytoczone tam orzecznictwo).

- 56 W tym kontekście należy przypomnieć, że zgodnie z art. 2 rozporządzenia nr 1/2003 w każdym krajowym lub unijnym postępowaniu w sprawie stosowania art. 101 i 102 TFUE ciężar udowodnienia naruszenia art. 101 ust. 1 lub art. 102 TFUE spoczywa na stronie lub organie zarzucającym naruszenie.
- 57 O ile art. 2 rozporządzenia nr 1/2003 wyraźnie reguluje ciężar dowodu, również w sytuacjach, w których powództwa o stwierdzenie nieważności na podstawie art. 101 ust. 2 TFUE lub powództwa o odszkodowanie z tytułu naruszenia prawa konkurencji są wnoszone w następstwie ostatecznej decyzji krajowego organu ochrony konkurencji, takiej jak decyzje rozpatrywane w postępowaniu głównym, o tyle rozporządzenie nr 1/2003 nie zawiera przepisów dotyczących skutków owych decyzji w ramach tych dwóch rodzajów powództw.
- 58 Wobec braku uregulowań Unii w tej dziedzinie, mających zastosowanie *ratione materiae* lub *ratione temporis*, do wewnętrznego porządku prawnego każdego państwa członkowskiego należy ustalenie zasad wykonywania prawa do żądania stwierdzenia nieważności porozumień lub decyzji na podstawie art. 101 ust. 2 TFUE, jak również prawa do naprawienia szkody wynikającej z naruszenia art. 101 TFUE, w tym zasad dotyczących mocy wiążącej ostatecznych decyzji krajowych organów ochrony konkurencji w ramach tego rodzaju powództw, pod warunkiem że zasady równoważności i skuteczności są przestrzegane (zob. podobnie wyrok z dnia 28 marca 2019 r., *Cogeco Communications*, C-637/17, EU:C:2019:263, pkt 42).
- 59 Przepisy dotyczące środków zaskarżenia mających zapewnić ochronę uprawnień, które jednostki wywodzą z bezpośredniej skuteczności prawa Unii, nie mogą być zatem mniej korzystne niż w przypadku podobnych środków prawnych o charakterze wewnętrznym (zasada równoważności) i nie mogą powodować, że korzystanie z uprawnień wynikających z prawa Unii stanie się praktycznie niemożliwe lub nadmiernie utrudnione (wyrok z dnia 28 marca 2019 r., *Cogeco Communications*, C-637/17, EU:C:2019:263, pkt 43).
- 60 W szczególności zasady, o których mowa w pkt 58 niniejszego wyroku, nie mogą naruszać skutecznego stosowania art. 101 i 102 TFUE i powinny być dostosowane do specyfiki spraw z zakresu prawa konkurencji, które wymagają co do zasady przeprowadzenia złożonej analizy stanu faktycznego i sytuacji ekonomicznej (zob. podobnie wyrok z dnia 28 marca 2019 r., *Cogeco Communications*, C-637/17, EU:C:2019:263, pkt 44, 46, 47).
- 61 Jak zauważył zaś rzecznik generalny w pkt 91 i 92 opinii, wykonywanie prawa do odszkodowania z tytułu naruszeń art. 101 TFUE stałoby się nadmiernie utrudnione, gdyby ostatecznym decyzjom organu ochrony konkurencji nie przyznano jakichkolwiek skutków w ramach cywilnych powództw o odszkodowanie lub powództw mających na celu podniesienie nieważności porozumień lub decyzji zakazanych na mocy tego postanowienia.
- 62 Tak więc w celu zapewnienia skutecznego stosowania art. 101 i 102 TFUE, między innymi w ramach powództw o stwierdzenie nieważności wniesionych na podstawie art. 101 ust. 2 TFUE oraz powództw o odszkodowanie z tytułu naruszenia reguł konkurencji wniesionych w następstwie decyzji krajowego organu ochrony konkurencji, która była przedmiotem skargi o stwierdzenie nieważności wniesionej do właściwych sądów krajowych, lecz stała się ostateczna po utrzymaniu jej w mocy przez te sądy, i której nie można już zaskarżyć w zwykłym trybie, należy uznać, że w szczególności w ramach postępowań dotyczących takich powództw, wszczętych przed sądem tego samego państwa członkowskiego, w którym organ ten wykonuje swoje kompetencje, stwierdzenie naruszenia prawa konkurencji przez wspomniany organ dowodzi istnienia tego

naruszenia do momentu przedstawienia dowodu przeciwnego, który powinna dostarczyć strona pozwana, o ile charakter owego naruszenia oraz jego zakres przedmiotowy, podmiotowy, czasowy i terytorialny odpowiadają charakterowi i zakresowi naruszenia stwierdzonego w tej decyzji.

- 63 W tych okolicznościach należy przyjąć, że dla celów takich postępowań istnienie naruszenia prawa konkurencji Unii stwierdzonego w takiej decyzji trzeba uznać za wykazane przez stronę powodową do momentu przedstawienia dowodu przeciwnego, wskutek czego określony w art. 2 rozporządzenia nr 1/2003 ciężar dowodu zostaje przeniesiony na stronę pozwaną, o ile charakter oraz zakres przedmiotowy, podmiotowy, czasowy i terytorialny zarzucanych naruszeń będących przedmiotem powództw wniesionych przez stronę powodową odpowiadają charakterowi oraz zakresowi naruszenia stwierdzonego we wspomnianej decyzji.
- 64 Ponadto w sytuacji gdy sprawca, charakter, kwalifikacja prawna, czas trwania i zakres terytorialny naruszenia stwierdzonego w tego rodzaju decyzji oraz naruszenia będącego przedmiotem danego powództwa są zbieżne tylko częściowo, zawarte w takiej decyzji ustalenia niekoniecznie są pozbawione wszelkiego znaczenia, lecz stanowią poszlakę istnienia okoliczności faktycznych, których dotyczą owe ustalenia, jak wskazał w istocie rzecznik generalny w pkt 97 opinii.
- 65 W niniejszej sprawie do sądu odsyłającego należy zweryfikowanie, czy spadkobiercy KN wykazali, że ich sytuacja jest objęta zakresem stosowania decyzji z 2001 r. i z 2009 r., a w szczególności że charakter oraz zakres przedmiotowy, podmiotowy, czasowy i terytorialny zarzucanych naruszeń będących przedmiotem ich powództwa o stwierdzenie nieważności oraz ich powództwa o odszkodowanie, wniesionych w następstwie owych ostatecznych decyzji, odpowiadają charakterowi i zakresowi naruszeń stwierdzonych w tych decyzjach.
- 66 Jeśli nie ma to miejsca, a stwierdzone we wspomnianych decyzjach naruszenia pokrywają się jedynie w ograniczonym zakresie z naruszeniami zarzucanymi w ramach powództw wniesionych przez spadkobierców KN, rzeczne decyzje mogą być powoływane jako poszlaki istnienia okoliczności faktycznych, do których odnoszą się ustalenia zawarte w tych decyzjach.
- 67 W świetle powyższych rozważań na pytanie pierwsze należy odpowiedzieć, że art. 101 TFUE, wdrożony przez art. 2 rozporządzenia nr 1/2003 i rozpatrywany w związku z zasadą skuteczności, należy interpretować w ten sposób, iż naruszenie prawa konkurencji stwierdzone w decyzji krajowego organu ochrony konkurencji, która była przedmiotem skargi o stwierdzenie nieważności wniesionej do właściwych sądów krajowych, lecz stała się ostateczna po utrzymaniu jej w mocy przez te sądy, należy uznać – zarówno w ramach powództwa o stwierdzenie nieważności na podstawie art. 101 ust. 2 TFUE, jak i powództwa o odszkodowanie z tytułu naruszenia art. 101 TFUE – za udowodnione przez stronę powodową do momentu przedstawienia dowodu przeciwnego, wskutek czego określony w owym art. 2 ciężar dowodu zostaje przeniesiony na stronę pozwaną, o ile charakter zarzucanego naruszenia będącego przedmiotem tych powództw oraz jego zakres przedmiotowy, podmiotowy, czasowy i terytorialny są zbieżne z charakterem i zakresem naruszenia, które stwierdzono w rzecznej decyzji.

W przedmiocie pytania drugiego

- 68 Poprzez pytanie drugie sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy art. 101 TFUE należy interpretować w ten sposób, że w przypadku gdy stronie powodowej uda się wykazać istnienie naruszenia tego artykułu, będącego przedmiotem jej powództwa o stwierdzenie nieważności wniesionego na podstawie art. 101 ust. 2 TFUE, jak również jej powództwa o odszkodowanie

wniesionego w celu naprawienia szkody poniesionej wskutek tego naruszenia, naruszające art. 101 TFUE porozumienia, których dotyczą owe powództwa, są nieważne z mocy prawa w całości.

- 69 W tym względzie należy przypomnieć, że zgodnie z art. 101 ust. 2 TFUE porozumienia lub decyzje zakazane na mocy niniejszego artykułu są nieważne z mocy prawa.
- 70 Ta nieważność, na którą mogą powołać się wszyscy, wiąże sąd, gdy tylko spełnione są przesłanki stosowania art. 101 ust. 1 TFUE i dane porozumienie nie uzasadnia przyznania zwolnienia na podstawie art. 101 ust. 3 TFUE. Zważywszy, że nieważność przewidziana w art. 101 ust. 2 TFUE jest bezwzględna, porozumienie nieważne na podstawie tego postanowienia nie wywołuje skutków w stosunkach między jego stronami i nie można się na nie powoływać wobec osób trzecich. Ponadto nieważność ta może mieć wpływ na wszystkie przeszłe i przyszłe skutki danego porozumienia lub decyzji (wyrok z dnia 20 września 2001 r., *Courage i Crehan*, C-453/99, EU:C:2001:465, pkt 22).
- 71 Przewidziana w art. 101 ust. 2 TFUE nieważność z mocy prawa dotyczy jedynie postanowień umownych niezgodnych z art. 101 ust. 1 TFUE. Skutki tej nieważności dla wszystkich innych elementów porozumienia nie są objęte zakresem prawa Unii. Sąd krajowy powinien oceniać owe skutki zgodnie z prawem swojego państwa członkowskiego (zob. podobnie wyrok z dnia 14 grudnia 1983 r., *Société de vente de ciments et bétons de l'Est*, 319/82, EU:C:1983:374, pkt 12).
- 72 Do sądu krajowego należy dokonanie, na podstawie mającego zastosowanie prawa krajowego, oceny zakresu ewentualnej nieważności niektórych warunków umownych na podstawie art. 101 ust. 2 TFUE i skutków, jakie ta nieważność może pociągnąć za sobą dla całości stosunków umownych (wyrok z dnia 18 grudnia 1986 r., *VAG France*, 10/86, EU:C:1986:502, pkt 15).
- 73 Tak więc ustanowiona w art. 101 ust. 2 TFUE nieważność z mocy prawa ma zastosowanie wyłącznie do elementów porozumienia zakazanych przez art. 101 ust. 1 TFUE. Porozumienie jest nieważne w całości tylko wtedy, gdy nie wydaje się, by owe elementy można było oddzielić od samego porozumienia (zob. podobnie wyrok z dnia 28 lutego 1991 r., *Delimitis*, C-234/89, EU:C:1991:91, pkt 40).
- 74 W świetle powyższych rozważań na pytanie drugie należy odpowiedzieć, że art. 101 TFUE należy interpretować w ten sposób, iż w przypadku gdy stronie powodowej uda się wykazać istnienie naruszenia tego artykułu, będącego przedmiotem jej powództwa o stwierdzenie nieważności wniesionego na podstawie art. 101 ust. 2 TFUE, jak również jej powództwa o odszkodowanie z tytułu owego naruszenia, sąd krajowy powinien wyciągnąć z tego wszelkie konsekwencje i stwierdzić w szczególności, na podstawie art. 101 ust. 2 TFUE, nieważność z mocy prawa wszystkich postanowień umownych niezgodnych z art. 101 ust. 1 TFUE, przy czym dane porozumienie jest nieważne w całości tylko wtedy, gdy nie wydaje się, by owe elementy można było oddzielić od samego porozumienia.

W przedmiocie kosztów

- 75 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (pierwsza izba) orzeka, co następuje:

- 1) Artykuł 101 TFUE, wdrożony przez art. 2 rozporządzenia Rady (WE) nr 1/2003 z dnia 16 grudnia 2002 r. w sprawie wprowadzenia w życie reguł konkurencji ustanowionych w art. [101 i 102 TFUE] i rozpatrywany w związku z zasadą skuteczności, należy interpretować w ten sposób, że naruszenie prawa konkurencji stwierdzone w decyzji krajowego organu ochrony konkurencji, która była przedmiotem skargi o stwierdzenie nieważności wniesionej do właściwych sądów krajowych, lecz stała się ostateczna po utrzymaniu jej w mocy przez te sądy, należy uznać – zarówno w ramach powództwa o stwierdzenie nieważności na podstawie art. 101 ust. 2 TFUE, jak i powództwa o odszkodowanie z tytułu naruszenia art. 101 TFUE – za udowodnione przez stronę powodową do momentu przedstawienia dowodu przeciwnego, wskutek czego określony w owym art. 2 ciężar dowodu zostaje przeniesiony na stronę pozwaną, o ile charakter zarzucanego naruszenia będącego przedmiotem tych powództw oraz jego zakres przedmiotowy, podmiotowy, czasowy i terytorialny są zbieżne z charakterem i zakresem naruszenia, które stwierdzono w rzeczonej decyzji.
- 2) Artykuł 101 TFUE należy interpretować w ten sposób, że w przypadku gdy stronie powodowej uda się wykazać istnienie naruszenia tego artykułu, będącego przedmiotem jej powództwa o stwierdzenie nieważności wniesionego na podstawie art. 101 ust. 2 TFUE, jak również jej powództwa o odszkodowanie z tytułu owego naruszenia, sąd krajowy powinien wyciągnąć z tego wszelkie konsekwencje i stwierdzić w szczególności, na podstawie art. 101 ust. 2 TFUE, nieważność z mocy prawa wszystkich postanowień umownych niezgodnych z art. 101 ust. 1 TFUE, przy czym dane porozumienie jest nieważne w całości tylko wtedy, gdy nie wydaje się, by owe elementy można było oddzielić od samego porozumienia.

Podpisy